

Τριαντάφυλλος Σεργέτης

Από τον Νίτσε
στην Ψηφιακή Εποχή

Το Ζήτημα του Πόνου

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

*Τον πόνο στα μάτια να κοιτάς·
αυτός θα σε αναγνωρίσει*

Για κάθε πονεμένη ψυχή
του κόσμου τούτου...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικά.....	11
Εισαγωγικά	13
I. Η Γενεαλογία του Πόνου.....	29
1. Πηγές της Τραγωδίας.....	33
2. Σοπενχάουερ και Τραγωδία	38
3. Ο Νίτσε και η Τραγωδία	49
II. Πόνος και Θέληση για Δύναμη.....	55
1. Ο Πόνος ως Φαινόμενο της Θέλησης για Δύναμη	58
2. Η Θέληση για Δύναμη ως Ερμηνεία του Βάθους της Ύπαρξης.....	63
3. Ο Πόνος ως Προϋπόθεση μιας Ανώτερης Ζωής.....	72
4. Ο Πόνος ως Μεταφυσικό Θεμέλιο.....	80
5. Ο Υπεράνθρωπος ως Δικαίωση και η Έννοια του Πόνου	85
6. Το Πρόβλημα του Οίκτου	93
III. Η Εσωτερικήευση του Πόνου.....	109
1. Η Εσωτερικήευση του Ανθρώπου.....	112
2. Η Σχέση Οφειλέτη και Πιστωτή.....	119
3. Η Μνησικακία και οι Ιερείς.....	126

IV. Η Ψηφιακή Εποχή.....	135
1. Ο Πόνος στον 20 ^ο Αιώνα	137
2. Το Ζήτημα της Εγγύτητας και ο Ανθρώπινος Πόνος.....	143
3. Πολιτική και Πόνος	149
Υστερόγραφο.....	161
Ευρετήριο Εννοιών.....	187
Βιβλιογραφία.....	191

Προλογικά

Αδιαμφισβήτητα τα βάσανα και οι οδύνες είναι συνυφασμένα με την ανθρώπινη ύπαρξη. Κάθε άνθρωπος πονά στη ζωή του, άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο. Τούτο δείχνει ότι ο πόνος αποτελεί καταρχάς προσωπική υπόθεση του καθενός. Επομένως, το να μιλήσει κανείς για τον πόνο είναι αρκετά δύσκολο, διότι κάθε άνθρωπος τον βιώνει διαφορετικά. Ταυτόχρονα όμως ο πόνος είναι ένα συναίσθημα που βιώνουν οι άνθρωποι από κοινού και, κατά συνέπεια, μπορεί να γίνει κατανοητός από όλους. Νιώθουμε πόνο σωματικό, ψυχικό, πνευματικό και ηθικό. Υποφέρουμε από ασθένειες, από συμπτώματα, από την απώλεια αγαπημένων όντων και από την υπαρξιακή μας αγωνία εν αναμονή του θανάτου μας. Γιατί και πώς να ζούμε όταν ξέρουμε ότι θα χάσουμε άλλους και θα πεθάνουμε οι ίδιοι; Πώς μπορούμε να αντέξουμε όλα αυτά τα δεινά; Το πρόβλημα του πόνου είναι σοβαρό, είναι μια δοκιμασία κατά την οποία κάθε άνθρωπος έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον ίδιο τον εαυτό του. Συνήθως προσπαθούμε να αποκρύψουμε τον ανθρώπινο πόνο, ενώ τον βιώνουμε και τον αντιλαμβανόμαστε. Κατά πρώτον, ο πόνος υφίσταται στον εαυτό μας. Κατά δεύτερον, μεταδίδεται στους άλλους, οι οποίοι τον νιώθουν διαφορετικά από τον πάσχοντα.

Τρίτον, ο πόνος σχετίζεται πιο άμεσα με τις αποστάσεις, δηλαδή επιχειρούμε να τον αποκρούσουμε από τον εαυτό μας αλλά και από τους άλλους. Έτσι, όμως, συνήθως διαστρεβλώνεται ή ενίοτε δεν τυγχάνει της απαιτούμενης προσοχής, με την έννοια της θεμελιώδους σημασίας που φέρει για τη ζωή μας. Κατά συνέπεια, μεταμορφώνεται σε πόνο ανόητο, δηλαδή μη συνειδητό. Η τελευταία αυτή περίπτωση αποτελεί την ιδανική ευκαιρία για την εκμετάλλευση του ανθρώπινου πόνου από τους πολιτικούς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις θρησκείες, με στόχο τη χειραγώγηση των απανταχού πονεμένων.

Για να υποστηρίξουν τη ζωή και να καταπραΰνουν την υπαρξιακή τους αγωνία, οι άνθρωποι δραστηριοποιούνται με διάφορους τρόπους προκειμένου να απαντήσουν στα ερωτήματα του πόνου. Η τέχνη και η φιλοσοφία θεωρώ ότι κρύβουν μέσα τους θεραπευτική δύναμη, υπηρετώντας την ανάπτυξη της ζωής. Σε αυτό το φιλοσοφικό δοκίμιο επιχειρώ να απαντήσω σε αυτά τα ερωτήματα: στην πραγματικότητα, προσπαθώ να δώσω κάποια ψήγματα απαντήσεων στο παράδοξο μυστήριο της ζωής.

Θέλω να ευχαριστήσω από καρδιάς τον Γιώργο Χατζηιακώβου και τις εκδόσεις ΑΡΜΟΣ για τη δυνατότητα που μου δίνουν να δημοσιοποιήσω τα δοκίμιά μου. Επιπλέον, θέλω να ευχαριστήσω την Ελένη Κουκουλέτσου για την ανεκτίμητη συνεισφορά της όσον αφορά στη λεπτομερή φιλολογική επιμέλεια και την κριτική ανάγνωση των κειμένων αυτών.

Φεβρουάριος 2023

Τ. Σ.

Εισαγωγικά

Οι φιλόσοφοι αποφεύγουν γενικότερα να θεωρήσουν τον πόνο ως αντικείμενο στοχασμού. Όταν το κάνουν, συνήθως τον αντιπαραβάλλουν διαλεκτικά με την ηδονή που τους ενδιαφέρει πιο άμεσα, θεωρώντας πάντα ότι ο πόνος αποτελεί αίτιο κάποιου κακού. Υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στη γνήσια φιλοσοφία και στις φιλοσοφίες που υπάρχουν για να αναπαράγουν τον εαυτό τους, οι οποίες το μόνο που κάνουν είναι να μας εθίζουν σε έναν μηχανικό τρόπο σκέψης, ώστε να μηρुकάζουμε απλά αυτά που λένε οι άλλοι. Αντίθετα, η γνήσια φιλοσοφία επιχειρεί να εξυψώσει την ψυχή και να φωτίσει τον νου, ώστε ο καθένας να έχει τη δυνατότητα να ανακαλύψει την αλήθεια στο σύνολό της ή έστω εν μέρει.

Αρχικά, χρειάζεται να ορίσω τι είναι ο πόνος. Ο προσδιορισμός ενός πράγματος δεν είναι πάντα ένα εύκολο γεγονός, κυρίως όταν αυτό δεν είναι φυσικό και υλικό αλλά αντιθέτως μεταφυσικό και άυλο και μας επηρεάζει βαθιά. Όταν πρόκειται για αντικείμενο του έξω κόσμου είναι αρκετά εύκολο να δοθεί

ένας ορισμός, αρκεί να υπολογιστούν οι αναλογίες, οι διαστάσεις και όλες οι ιδιότητες που είναι ορατές. Να στοχαστεί, όμως, κάποιος για εκείνο που δεν είναι άμεσα χειροπιαστό, όπως είναι η ηδονή και ο πόνος, ο φόβος, η απελπισία, το μίσος και ο φθόνος, είναι αρκετά δύσκολο· για αυτόν τον λόγο συνήθως οι στοχαστές παραμένουν στις συνέπειες και όχι στις αιτίες των αόρατων πραγμάτων. Ο Πλάτων, λόγου χάρη, στοχαζόταν για το ωραίο και το ανήγαγε στη θεωρία των ιδεών, δηλαδή στο μεταφυσικό και στο οντολογικό πεδίο, προκειμένου να κατανοήσει την έννοια της ομορφιάς. Τα αντικείμενα της πραγματικότητας έπαιρναν τις ιδιότητες του ωραίου ως αντικαθρέπτισμα της ιδέας της ομορφιάς. Έτσι, ο πόνος είναι αρκετά έως πολύ δύσκολο να οριστεί με σαφήνεια. Εκείνο που μπορεί να ειπωθεί με αρκετή βεβαιότητα είναι ότι ο πόνος εμφανίζεται εκεί όπου υπάρχει η απώλεια της ευχαρίστησης ή όπου υπάρχει γενικότερα μια έντονη εσωτερική αναταραχή που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη συνείδηση.

Ο πόνος, βέβαια, δεν είναι μόνο η απώλεια της ευχαρίστησης αλλά οπωσδήποτε κάτι πολύ πιο σύνθετο. Επηρεάζει όλους τους ανθρώπους, σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, σε οποιαδήποτε εποχή της ανθρώπινης ιστορίας και σε διαφορετικό βαθμό κάθε φορά, με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικά επίπεδα. Θα τολμούσα να ισχυριστώ ότι κάθε άνθρωπος βιώνει διαφορετικά τον πόνο για το ίδιο γεγονός. Αν δεχθούμε ως αξίωμα αυτό που πα-

ραδέχεται η πλειονότητα των φιλοσόφων της αρχαιότητας, ότι δηλαδή ο άνθρωπος δεν αποτελείται μόνο από σώμα, τότε θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι υπάρχουν πολλαπλά επίπεδα πόνου. Επομένως, είναι εύκολο να διακρίνουμε ότι υπάρχουν οι φυσικοί πόνοι και οι πόνοι της ψυχής· τους τελευταίους τους ονομάζουμε κυρίως οδύνες. Ένας πολύ βαθύς πόνος είναι οπωσδήποτε ο νοητικός πόνος· ως τέτοιος νοείται η μη κατανόηση του προβλήματος που απασχολεί έναν άνθρωπο ή, ακόμα δυσμενέστερα, το να μην μπορεί ένας άνθρωπος να εκφραστεί με τις κατάλληλες λέξεις, ώστε να έρθει αρχικά σε νοητική και εν συνεχεία σε συναισθηματική επαφή με τον άλλο άνθρωπο. Επιπλέον, υπάρχει ο πόνος της μη κατανόησης του εαυτού, ώστε να μην μπορεί ένας άνθρωπος να διακρίνει για ποιον λόγο είναι χαρούμενος ή λυπημένος. Τέλος, υφίσταται ο πνευματικός πόνος. Είναι εκείνος ο πόνος που αφορά στα μεγάλα ζητήματα της προέλευσης του ανθρώπου, της ταυτότητας αλλά και της πορείας προς τον θάνατο.

Ο πόνος έχει αφήσει τα ίχνη του σε όλους τους ανθρώπους και σε όλους τους πολιτισμούς καθόλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Ταυτόχρονα, σε όλους τους πολιτισμούς υπάρχουν θρησκευτικές παραδόσεις που κάνουν λόγο για μια εποχή και για ένα μέρος όπου δεν θα υπάρχει ο θάνατος και ο πόνος. Η αρχαία εβραϊκή θρησκεία και η μετεξέλιξή της, ο χριστιανισμός, κάνουν λόγο για τον χαμένο παράδεισο του ανθρώπου, όπου υπάρχει αθανασία

και δεν υπάρχει κόπος. Στην ισλαμική θρησκεία το μέρος αυτό ομοιάζει με τον χριστιανικό παράδεισο, ενώ στην ινδουιστική θρησκεία δεν γίνεται αναφορά για κάποιο συγκεκριμένο μέρος, αλλά ο πόνος θα εξαλειφθεί μόνο όταν υπάρξει απελευθέρωση από την ανακύκλιση της ζωής λόγω της πίστης στη μετενσάρκωση. Στον Βουδισμό η εξάλειψη του πόνου θα επέλθει με το Νιρβάνα, δηλαδή την απόλυτη γαλήνη και ηρεμία. Το Νιρβάνα επιτυγχάνεται όταν ο άνθρωπος φωτιστεί από τις τέσσερις μεγάλες ευγενείς αλήθειες, οι οποίες είναι η Ευγενής Αλήθεια της Δυστυχίας, η Ευγενής Αλήθεια της Αιτίας της Δυστυχίας, η Ευγενής Αλήθεια της Παύσης της Δυστυχίας και η Ευγενής Αλήθεια της Μεθόδου που οδηγεί στην Παύση της Δυστυχίας. Στην Αμερική οι αυτόχθονες λαοί, όπως οι Ίνκας, λάτρευαν οπωσδήποτε τον θεό ήλιο, αλλά ταυτόχρονα πίστευαν και σε έναν θεό που διοικούσε ένα σύμπαν, όπου εκεί δεν υπήρχε ούτε θάνατος ούτε πόνος ούτε τίποτε από όλα αυτά που βασανίζουν τους ανθρώπους σε αυτή τη ζωή. Στην ελληνική μυθολογία, κατά τη διάρκεια της εποχής της κυριαρχίας του Κρόνου, γίνεται λόγος για τη «Χρυσή Εποχή» κατά την οποία οι άνθρωποι προσέδευαν διαρκώς δίχως κόπο και βία, διότι η γη παρήγαγε μόνη της τους καρπούς που χρειαζόνταν οι άνθρωποι. Επιπλέον, υπήρχε αθωότητα και δικαιοσύνη. Τέλος, στην Αιγυπτιακή θρησκεία ο θεός Ρα ήταν ο κυρίαρχος θεός ενός κόσμου όπου δεν υπήρχαν ο πόνος και ο θάνατος.